

ГОРЯНИ

Греко-католицька церква

GERÉNY – Görögkatolikus templom
HORJANI – The Greek Catholic Church
HORJANY – Griechisch-katholische Kirche

ЗАКАРПАТСЬКОЮ ШЛЯХАМИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ЦЕРКОВ

ГОРЯНИ Греко-католицька церква

Тематичний маршрут під назвою «Шляхами середньовічних церков» був створений з метою докладного ознайомлення зацікавлених з цією винятковою клерикальною та культурною спадщиною Карпатського басейну. Цей тематичний шлях покликаний на представлення церковної спадщини середньовіччя колишнього єдиного історичного регіону – Північно-східної Угорщини, Закарпаття, а також північної частини Парціуму. Наявний шлях територіально охоплює область Сабольч-Сатмар-Берег в Угорщині, повіт Сату-Маре у Румунії і Закарпатську область України, в якому переплітаються спільні історичні корені.

Середньовічні церкви Закарпаття являють собою східну межу західного християнства, тут завершується готика і починається край дерев'яних церков та ортодоксія. Бурхлива історія Закарпатського краю відображає також і бурхливе минуле церков. Багато з них було спустошено за часів татарської навали, з прориванням реформації вони одна за одною опинилися у володінні протестантів, значна кількість з них згоріла на кострі визвольної боротьби нової ери, а за радянські часи більшість домів Господніх стали музеями атеїзму. На сьогоднішні часи історія утихомирилась, і церковна спадщина стала туристичним видовищем. Область Сабольч-Сатмар-Берег є одним із найбагатших на середньовічні церкви краєм Угорщини, тут залишилася така багата ланка церков середніх віків, яка у своєму порозумінні являється унікальною. Церкви малих розмірів Сатмарського та Березького країв, зі зведеними біля них дерев'яними дзвіницями, збереженими до нас середньовічними фресками, розмальованими хорами, орнаментальними кесонними стелями та різьбленими амвонами, відтворюють винятковий настрій середньовічної церковної спадщини. Більша частина середньовічних церков Альфельдського краю стала жертвою татарського нашествия. Однак цей, окутаний водами, край не допускав до себе ворожнече військо, чужу культуру. Таким чином він міг зберегти в своїй незрівнянній помпезності та красі ці маленькі середньовічні церкви, які безсумнівно є родзинками цього краю.

www.temple-tour.eu

<http://www.facebook.com/kozepekoritemplomokutja>

A középkori templomok útja címetett meg az a tematikus útvonal, amely a Kárpát-medencében egyedülálló vallási és kulturális örökséggel szeretné mélyrehatóan megismertetni az érdeklődőket. Ez a tematikus útvonal hivatott bemutatni a valaha egy történelmi régiót alkotó, Északkelet-Magyarország, Kárpátalja, valamint a Partium északi részének középkori egyházi örökségét. Az útvonal területileg a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg, a romániai Szatmár és az ukrajnai Kárpátalja megyén halad keresztül, amelyet behálózják közös történelmi gyökerek. Kárpátalja középkori templomai jelentik a nyugati kereszténység keleti határvonalát, itt ér véget a gótika és veszi kezdetét a fa templomok földje és az ortodoxia. A viharos történelmű Kárpátalján viharos múltja volt a templomoknak is. Sokuk elpusztult a tatárjárás után, a reformáció előretörésével sorra a protestánsokhoz kerültek, számos leégett a kora újkor szabadság küzdelmeiben, a szovjet időkben, több esetben Isten házából ateista múzeum lett. Mára az idő, a történelem megnyugodott és az egyházi örökség turista látványossággá vált.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, középkori templomokban Magyarország egyik leggazdagabb vidéke, a középkori templomoknak itt olyan sűrű hálózatuk maradt fent, amely egyedülálló. Szatmár és Bereg középkori egyházi örökségének egyedi hangulatát idézik a kisméretű templomok, a melléjük épített fa harangtoronyok, a gazdagon fennmaradt középkori freskók, a festett karzatok, a díszes kazettás mennyezetek, faragott szőszékek. Az Alföld középkori templomainak nagy része a török dúlások áldozatává vált. Ez a vizek által körbezárt vidék azonban távol tartotta magát a hódító hadaktól, az idegen kultúráktól. Így maradhattak fent páratlan gazdagságukban és szépségükben ezek a kis középkori templomok, amelyek ékszerdobozai ennek a vidéknek.

The Route of Medieval Churches is the name of the thematic route designed with the intention of thoroughly familiarising interested tourists with a unique religious and cultural heritage in the Carpathian Basin. This thematic route was created with the purpose of presenting the medieval ecclesiastical heritage of three geographical units, which formed a historical region in the past: Northeast Hungary, Kárpátalja (Subcarpathia) and the northern area of the region called Partium. The route crosses Szabolcs-Szatmár-Bereg county on Hungarian territory, Szatmár/Satu Mare county in Romania and Transcarpathia (Zakarpatska oblast') in Ukraine. A web of common historical roots ties together these three administrative units.

The medieval churches in Kárpátalja (Subcarpathia) represent the eastern frontier of Western Christianity, this is the region where Gothic architecture meets the wooden churches characteristic to the Greek Orthodox denomination. The region itself had a tumultuous history and the past of its churches constitutes no exception with regard to this observation. Many of them had been destroyed during the Mongol Invasion of Europe, the remaining ones were seized one after another by the Calvinists as the Reformation gained ground, a large number burned down during the freedom fights of Early modern history and, in Soviet times, churches were often transformed into museums for atheists. We live now in peaceful times, in a calm period of history - hence, churches became tourists' attractions.

Szabolcs-Szatmár-Bereg county is one of the richest areas in Hungary in what concerns medieval churches. A unique network of medieval churches has been preserved here. The small churches, the wooden belfries standing next to them, the medieval frescoes which still exist in so many places, the painted galleries, the richly decorated coffered ceilings and the carved pulpits evoke the unique atmosphere characteristic to the ecclesiastical heritage of the historical Szatmár and Bereg counties. Unfortunately, the major part of the medieval churches on the Great Hungarian Plain (Alföld) have been devastated by the Ottoman Turks. Nonetheless, the waterways and lakes surrounding this region kept conquering armies and foreign cultures away. In this manner, these tiny medieval churches, real jewels of this area, could have been preserved together with their unparalleled richness and beauty.

www.temple-tour.eu

<http://www.facebook.com/kozepkoritemplomokutja>

Unter dem Titel **Straße mittelalterlicher Kirchen** wurden eine thematische Tour zusammengestellt, die das einzigartige religiöse und kulturelle Erbe des Karpatenbeckens umfassend vorstellen möchte. Diese thematische Tour führt durch die einst eine zusammenhängende historische Region bildenden Gegenden von Nordostungarn, Transkarpatien sowie den nördlichen Teil von Partium und macht an den schönsten, sakralen Bauten aus dem Mittelalter halt. Die Tour verläuft durch das ungarische Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg, den rumänischen Kreis Satu Mare und das ukrainische Transkarpatien, ein Landstrich, der durch gemeinsame historische Wurzeln verbunden ist.

Die mittelalterlichen Kirchen von Transkarpatien bedeuten die östliche Grenzlinie des westlich geprägten Christentums, wo die Gotik endet und das Gebiet der Holzkirchen und des orthodoxen Christentums beginnt. In Transkarpatien mit seiner turbulenten Geschichte blieben auch die Kirchen nicht von den Turbulenzen verschont. Viele von ihnen wurden nach dem Tatarensturm zerstört, eine ganze Reihe wurde mit der Ausbreitung der Reformation in protestantische Kirchen umgewandelt, zahlreiche Kirchen brannten in den Freiheitskämpfen der frühen Neuzeit nieder, zu Zeiten der Sowjetmacht wurden mehrere Gotteshäuser als atheistische Museen genutzt. Heute beruhigten sich die Zeiten und das sakrale Erbe wurde zur Touristenattraktion.

Das Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg ist eine der an mittelalterlichen Kirchen reichsten Gegenden in Ungarn, die frühen Kirchen blieben hier in einem so dichten Netz erhalten, das einzigartig ist. Die kleinen Kirchen, die daneben gebauten Glockentürme aus Holz, die vielfach sichtbaren mittelalterlichen Fresken, die bemalten Emporen, die geschmückten Kassettendecken, die geschnitzten Kanzeln beschwören die einzigartige Atmosphäre des mittelalterlichen sakralen Erbes von Szatmár und Bereg herauf. Das von Gewässern umgebene Gebiet hielt die Truppen auf ihren Eroberungszügen und auch fremde Kulturen fern, deshalb konnten die kleinen mittelalterlichen Kirchen in ihrem einzigartigen Reichtum und in ihrer Schönheit erhalten bleiben, die architektonische Kleinodien dieser Gegend sind.

Колишнє поселення Горяни на сьогодні є східною частиною міста Ужгород, і з 1366 року є обійстям родини Другетів. Церква на даний час складається з трьох секцій: прямокутного нефу, колись округлої форми східної частини, західна частина якої була знесена під час перебудування її в апсиду, та прибудованої до обох частин будови з північного боку ризниці. Колишня ротонда зовні має округлу форму, у товстій стіні якої зараз видно п'ять більш-менш напівкруглих ніш апсидальної форми, яких разом із знесеною західною напевно було всього шість, на яких стоїть шестикутний підбанник. Ніші прикриті півкуполами. В південній стіні нави прорізані три віконні отвори, а портали церкви знаходяться на південній та західній стороні. Датування ротонди є неоднозначним, більшість науковців визначають XI століття, інші пропонували походження з XII століття.

Церква має спорідненість з карчайською церквою, так-то не випадково, що її саме у зв'язку з карчайською групою Кішзомбор-Горяни-Карча згадують в першу чергу не саму по собі, а із-за взаємозв'язку з іншими шестиконховими ротондами. Виходячи з цього горянська ротонда може датуватися часами, коли тут діяла родина Аби (1279-1317 рр.). У той же час можна уявити й те, що була проведена більша перебудова, та сама ротонда вже стояла у XII сторіччі. Церква цікава не тільки з точки зору архітектури, але виняткову цінність має, дякуючи настінним розписам на східній стіні подовжнього нефу.

Найдавніший шар може датуватися початком XIV століття і має тісний зв'язок з фресками Лоня-Паладь-Комарівці-Лашкод. Основний період фресок вважається за XIV століття: сцени з життя Ісуса Христа, «Maiestas Domini», Діва Марія на троні, самостійні фрески святих. По обидві сторони тріумфальної арки помітно настінні розписи із зображенням сцен: Ангельське вітання, Діва Марія в плащі та Розп'яття Христове. Ці фрески походять із XV століття. Настінні розписи тріумфальної арки, особливо фреска Діви Марії, були сильно перефарбованими. Подальше дослідження церкви може дати відповідь на остаточне визначення датування цих шедеврів. Важливим завданням майбутнього є також і виконання професійних реставраційних робіт настінних розписів.

6

GERÉNY Görögkatolikus templom

H

Az egykori Gerény település ma Ungvár keleti részét képezi, 1366-tól lett a Druget család fészke. A templom Kárpátalja egyik legnevezetesebb középkori műemléke. Jelenleg három téregységből áll: a téglalap alaprajzú hajóból, az egykor kör alaprajzú keleti részből, amelynek nyugati részét lebontották a szentélyé alakítás során, és a mindkét épületrészhez kapcsolódó sekrestyéből az északi oldalon. Az egykori rotunda kívül kör alaprajzú, melynek falába jelenleg öt, eredetileg nyilván hat félköríves fülke mélyedt, amelyeket félkupolák fednek. A hajód déli falán három ablak nyílik, a templom kapui a déli és a nyugati oldalon találhatók.

A rotunda datálása vitatott, többen XI. századi eredetet valószínűsítettek, mások XII. századi kelteztést javasoltak. Gerényt a Kiszombor-Karcsa-Kolozsmonostor csoport tagjaként, a hatkaréjos rotundák között is vizsgálják. A legvalószínűbb, hogy a rotunda keltezése arra az időre tehető, amikor az Abák tevékenykedtek (1279-1317). De elképzelhető az is, hogy ekkor csak egy nagyobb átalakítás történt, és maga a rotunda már a XII. században állt. A templom nemcsak építészeti értékes, a rotundát és a hosszház keleti falát borító falképek is páratlanul értékesek. A legkorábbi periódus XIV. század eleji, szoros rokonságban a Lónya-Palágykomoróc-Laskod emlékcsoporttal. A fő periódus a XIV. század közepére keltezhető: Jézus életének jelenetei, Maiestas Domini, Trónoló Mária, szentek önálló képei. A hajóban a diadalív két oldalán: Angyali üdvözlés, Köpenyes Mária és Keresztrefeszítés-ábrázolások láthatók – ezek a XV. századból származnak. A diadalív falképeit erősen átfestették, különösen a köpenyes Mária képet. A templom további kutatása adhat választ a keltezési kérdésekre, a falképek szakszerű restaurálása is fontos feladata a jövőnek.

7

HORJANI

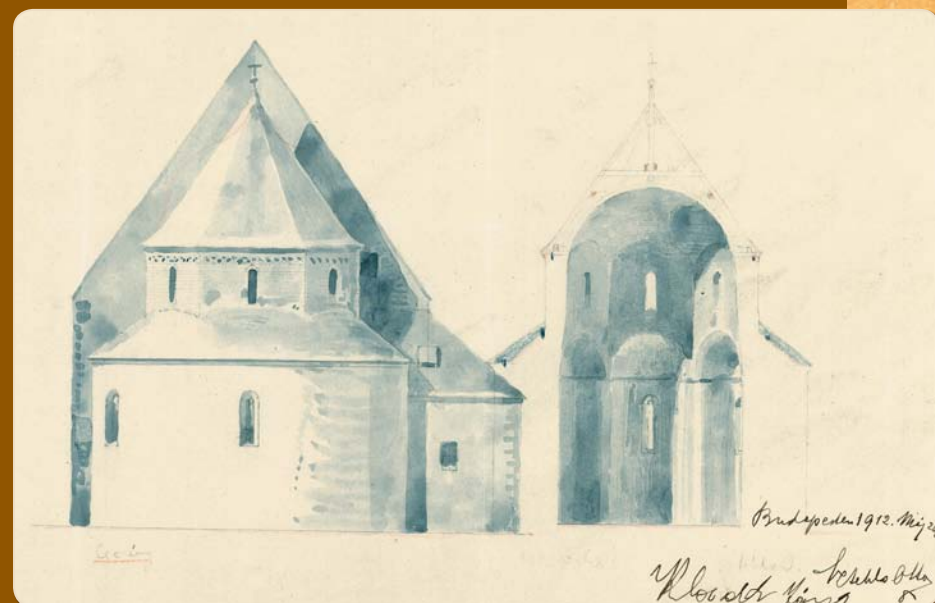
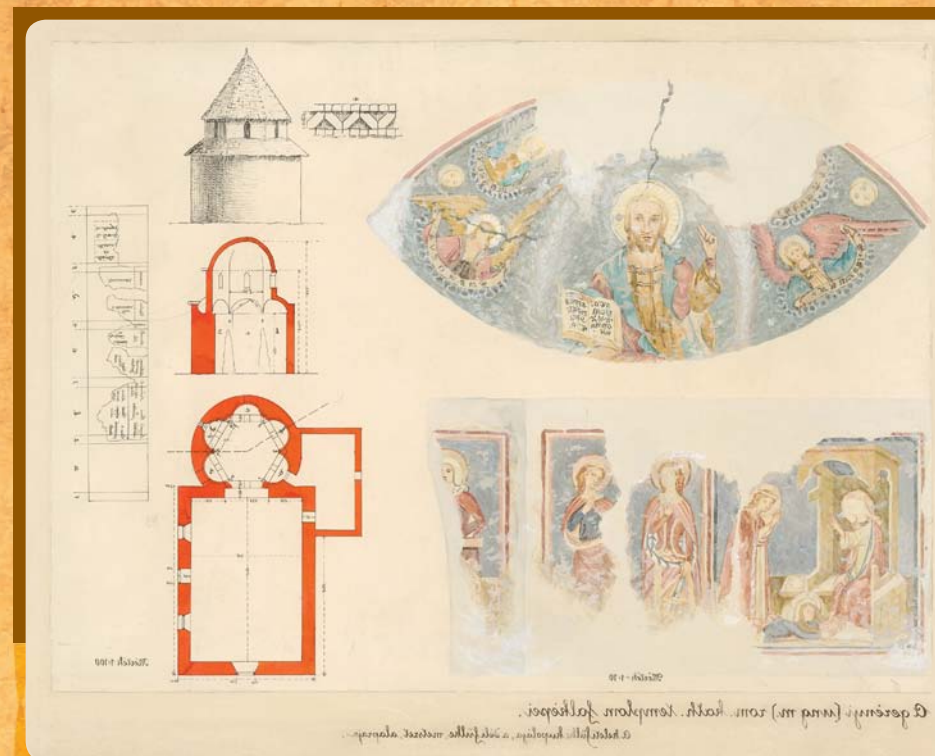
The Greek Catholic Church

The former settlement called Horjani is now part of the eastern end of Uzhhorod. In medieval times, it became the residence of the Druget family in 1366. Its church is one of the most famous medieval monuments in Kárpátalja (*Subcarpathia*). The church is presently divided into three distinct spatial units: the nave with a rectangular base, the eastern part built initially according to a circular plan and – on the northern side – the sacristy connected to both previously mentioned parts. The circular part was converted into the church's sanctuary and during this operation its western part was demolished. The external layout of the original round church (*rotunda*) is completely circular, while on the inside of its wall five semi-circular alcoves covered by semi-domes can be found. (Obviously, six alcoves were constructed initially.)

Three windows were cut on the southern side of the nave, while the gates can be found on the southern and western sides. There is a contention whether the rotunda was built in the 11th or the 12th century. The church in Gerény is being studied as a hexafoil rotunda as part of the Kiszombor-Karcsa-Kolozsmonostor group. Most probably, the rotunda was built in the period when members of the Aba clan were very active politically (between 1279 and 1317). Nevertheless, one cannot exclude the possibility that in this period only a massive rebuild was carried out, while the *rotunda* was already standing in the 11th century.

This is a church of high worth not only because of the chosen architectural solution, but also due to the extremely valuable mural paintings in the *rotunda* and on the eastern wall of the nave. The oldest paintings stem from the beginning of the 14th century, and are related to similar works of art in the Lónya-Palad' Komarivtsi-Laskod group of churches. However, the frescoes in the rotunda were painted chiefly during the mid-14th century. The paintings showing episodes of Jesus's life, the *Maiestas Domini*, The Holy Mary on the Throne and the individual representations of saints were created in this period.

The murals on the two sides of the chancel arch – that is, The Angelic Salutation, the representation of the Holy Virgin with her cloak and the Crucifixion – were painted in the 15th century. Nevertheless, the murals on the chancel arch have been repainted and modified extensively, especially the representation of the Holy Virgin with her cloak. Further exploration of the church might give a definitive answer to questions regarding dating and the professionally sound restoration of murals is another major task to be completed in the future.

10

HORJANY

Griechisch-katholische Kirche

DE

Die einstige Gemeinde Gerény bildet heute den östlichen Teil von Uschhorod, 1366 war sie die Heimstatt der Familie Druget. Die Kirche ist eine der wichtigsten aus dem Mittelalter stammenden Baudenkmäler von Transkarpatien. Die Kirche besteht heute aus drei Einheiten: Aus dem rechteckigen Schiff, aus dem einst runden östlichen Teil, von dem der westliche Teil bei der Errichtung des Chors abgerissen wurde, und aus der mit beiden Gebäudeteilen verbundenen Sakristei auf der Nordseite.

Die einstige Rotunde ist von außen rund, in ihrer Wand befinden sich heute fünf, ursprünglich jedoch sechs halbkreisförmige Nischen, die halbe Kuppeln bedecken. An der Südwand des Kirchenschiffes öffnen sich drei Fenster nach draußen, die Portale der Kirche befinden sich an der Südseite und an der Westseite. Es ist nicht bekannt, wann die Rotunde errichtet wurde, manche nehmen an, dass das im 11. Jahrhundert geschah, andere meinen, dass das Bauwerk aus dem 12. Jahrhundert stammt. Gerény wird unter den sechsbogigen Rotunden auch als Mitglied der Gruppe Kiszombor-Karcsa-Kolozsmonostor geprüft. Am wahrscheinlichsten ist, dass der Bau der Rotunde auf die Zeit angesetzt werden kann, als hier die Aba tätig waren (1279-1317). Doch es ist auch vorstellbar, dass damals nur ein größerer Umbau stattfand und die Rotunde selbst schon im 12. Jahrhundert stand. Die Kirche ist nicht nur architektonisch wertvoll, auch die die Rotunde und die Ostwand des Längsschiffs bedeckenden Wandmalereien sind einzigartige Schätze.

Als früheste Periode ist die von Anfang des 14. Jahrhunderts in engem Zusammenhang mit der Denkmalgruppe von Lónya-Palad' Komarivtsi-Laskod zu nennen. Die Hauptperiode kann auf die Mitte des 14. Jahrhundert datiert werden: Dazu gehören Szenen aus dem Leben von Jesus, die Herrlichkeit des Herrn, die thronende Maria, die selbstständigen Bilder der Heiligen.

Im Schiff sind zu beiden Seiten des Chorbogens abgebildet: der Engelsgruß, die Schutzmantelmadonna und die Darstellungen der Kreuzigung – diese stammen aus dem 15. Jahrhundert. Die Wandgemälde des Chorbogens sind stark übermalt, besonders das Bild der Schutzmantelmadonna. Die weitere Erforschung der Kirche kann eine Antwort auf die Datierungsfragen geben, die fachgerechte Restaurierung der Wandbilder ist auch eine wichtige Aufgabe für die Zukunft.

11

* A brossura Szakács Béla Zsolt, Lángi József leírása alapján készült

Партнерство без кордонів

Це видання було підготовлено за сприяння Європейського Союзу. Зміст публікації є предметом відповідальності Неприбуткового ТзОВ «Агентство територіального розвитку та екологічного господарювання області Сабольч-Сатмар-Берег» та Закарпатської обласної ради, і жодним чином не може розглядатися як відображення точки зору Європейського Союзу.

Проект під назвою „Tourist route to the common religious and cultural heritages” здійснюється (вався) в рамках Програми прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013 (www.huskroua-cbc.net), і співфінансується Європейським Союзом через Європейський інструмент сусідства та партнерства. Загальна мета програми полягає у посиленні та поглибленні співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України і прийнятими та додатковими регіонами Угорщини, Румунії та Словаччини в екологічно-, соціально- та економічно-сталий спосіб.

Європейський Союз складається з 27 країн-членів, які вирішили поступово об'єднати свої знання, ресурси та долі. Разом, за 50 років розширення, вони створили зону стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігши культурні відмінності, виявляючи толерантність і гарантуючи свободу особистості. Європейський союз готовий розділяти свої досягнення та цінності з країнами і народами за межами його кордонів. Європейська Комісія є виконавчим органом ЄС.

Програму прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна буде реалізовано протягом 2007-2013 рр. на зовнішніх кордонах цільових країн-членів ЄС та України. Європейський інструмент сусідства та партнерства підтримує транскордонну співпрацю на зовнішніх кордонах ЄС. Загальна мета програми полягає у посиленні та поглибленні співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України прийнятими та додатковими регіонами Угорщини, Румунії та Словаччини у екологічно-, соціально- та економічно-сталий спосіб. Спільним Органом Управління Програми є Національне агентство розвитку Угорщини. Веб-сайт Програми www.huskroua-cbc.net

Програма фінансована з фондів
Європейського Союзу

Програма прикордонного співробітництва ЄІСП
Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна